

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника
БИКОВА Олександра Миколайовича
на дисертацію Кінзерської Тетяни Володимирівни на тему
«Державно-правові погляди Іллі Шрага»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань
08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження Т. В. Кінзерської сьогодні є вкрай актуальним. Розвиток сучасних історико-правових досліджень у незалежній Україні дав можливість широко розкрити основні особливості життя і діяльності тих осіб, які були серед організаторів українського національно-визвольного руху та активними учасниками боротьби за українську державність. У зв'язку з цим одним із важливих завдань сучасної історико-правової науки є дослідження життєвого шляху і творчої спадщини таких видатних діячів. У наукових колах особлива увага звертається саме на тих осіб, життєдіяльність яких часто фальшувалася та замовчувалася у радянський період.

Серед таких постатей які віддано працювали на ниві українського національного відродження яскраво виділяється видатний український правник, громадський і суспільно-політичний діяч Ілля Шраг. Характерно, що приклад його активної державницької позиції може бути позитивно сприйнятий сучасниками у процесі будівництва сучасної української держави, а його державно-правові погляди займають чільне місце в історико-правовій науці. З огляду на це пріоритетним стає звернення до його творчої спадщини, повернення із забуття реальних фактів та подій про його сподвижницькі національні ідеї та реальне відображення діяльності діяча в царині вітчизняного державотворення.

Державно-правові погляди І. Шрага, є надзвичайно важливими також в контексті вивчення його професійної діяльності, у тому числі як адвоката. Нагромаджений досвід захисту прав і свобод громадян, а також організаторські здібності у сфері місцевого самоврядування, діяльності різнопланових установ та організацій можуть слугувати позитивним прикладом для державних діячів, що особливо актуально в умовах розвитку сучасного демократичного суспільства.

Тема дослідження Кінзерської Тетяни Володимирівни відповідає тематиці наукових досліджень відповідно до науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (державний реєстраційний номер УкрІНТЕІ: 0118U001384).

З урахуванням наведеного, дисертаційне дослідження Кінзерської Тетяни Володимирівни є актуальним та важливим.

Оцінка методології дослідження. Обґрунтованість наукових положень дисертації забезпечується застосуванням сучасних методів наукового дослідження. Здобуті дисертанткою результати базуюся на комплексному використанні методів наукового пізнання, які в своєму логічному поєднанні дають змогу всебічно розглянути проблематику державно-правових поглядів Іллі Шрага в контексті процесів вітчизняного державо- і правотворення в другій половині XIX – початку XX ст.

Методологічну основу дисертації становить система загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, що забезпечують комплексний розгляд державно-правових поглядів І. Шрага. У дисертації використано діалектичний підхід, метод системно-структурного аналізу, історико-правовий, системний, порівняльно-правовий, формально-юридичний методи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Робота Т. В. Кінзерської характеризується системним підходом до предмету дослідження та послідовністю аргументації запропонованих висновків.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є обґрунтованими, аргументованими та переконливими. Авторкою для обґрунтування своїх висновків, пропозицій та рекомендацій використано великий обсяг літературних джерел, серед яких нормативно-правові акти, історичні джерела різних часів.

Структура дисертаційного дослідження логічно побудована та характеризується чітким змістовним наповненням. Правильно побудований план дисертації дозволив її авторці досить повно і всебічно дослідити питання, виконати завдання і досягнути мети дослідження. Обґрунтованість власних наукових результатів підтверджується і тим, що авторка робить висновки на підставі аналізу й зіставлення поглядів і концепцій інших науковців, вдало аналізує доступну джерельну базу.

Одержані результати є науково обґрунтованими, достовірними та підтверджуються сучасними та взаємодоповнюючими методами досліджень.

Список використаних джерел до роботи є достатнім та містить необхідні джерела, що дозволило повністю розкрити обрану тему дослідження. Теоретичну базу дисертаційного дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених. Поряд з цим, слід зазначити, що авторка доволі повно проаналізувала нормативно-правові акти того часу, а також активно використовувала доступні джерела з досліджуваної тематики. Використання широкого спектру літературних та інших джерел дало авторці можливість сформулювати власні позиції щодо вирішення ряду дискусійних теоретичних питань. Крім того, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій обумовлюється належним володінням основними положеннями теоретичних знань, умінь та навичок здобувача та глибоке занурення у досліджувану проблематику, що дозволило авторці сформулювати

обґрунтовані висновки, що суттєво збагачують сучасну історико-правову науку.

Аналіз дисертації Кінзерської Т. В. та її наукових публікацій, в яких висвітлено результати проведеного дослідження, дає підстави для висновку **про відсутність у роботі положень, що можуть бути витлумачені як порушення академічної доброчесності.**

Достовірність і новизна наукових положень і висновків дисертаційного дослідження. Наукова новизна полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, де на основі широкої історіографічної та джерельної бази досліджуються державно-правові погляди І. Шрага

Дисертація містить низку обґрунтованих теоретичних положень, методичних і прикладних висновків з різним ступенем новизни. Особливу увагу варто звернути на наступні теоретичні положення сформульовані авторкою вперше. У дисертації на основі глибокого опрацювання джерел комплексно проаналізовано процес становлення та утвердження державно-правових поглядів І. Шрага з урахуванням низки істотних факторів, які вплинули на становлення його особистості; розкрито напрямки наукових розробок І. Шрага у сфері функціонування судових установ як елемента системи правосуддя в умовах режиму загальноімперського самодержавства; простежено погляди І. Шрага на систему формування українських патріотичних переконань у контексті забезпечення за всіма громадянами права на культурне і національне самовизначення. У тексті роботи доволі повно удосконалено положення про те, що у творчій спадщині І. Шрага чітко простежуються ідеї української автономії та національної самоідентичності з усвідомленням того, що єдність української нації та її розвиток визначається комплексом якісних здобутків у всіх сферах життєдіяльності суспільства; знання про багатоаспектну діяльність І. Шрага як адвоката, дослідника у сфері юриспруденції та державного діяча; положення стосовно актуалізації І. Шрагом ідей соборності українських земель та відстоювання прав українського народу у межах єдиної української держави. Водночас набули подальшого розвитку доробки щодо впливу суспільно-політичних процесів в українських землях другої половини ХІХ – початку ХХ ст. на державно-правові орієнтири І. Шрага; знання щодо депутатської діяльності І. Шрага в І Державній Думі Російської імперії стосовно захисту прав українського народу.

Заслужовує на увагу авторський підхід, на підставі чого можна стверджувати, що у державно-правових поглядах Іллі Шрага яскраво простежується ідея політичного й національного визволення, створення незалежної соборної української держави. Досягнення цієї мети в умовах самодержавного режиму з його абсолютистською владою викликало неабиякі труднощі.

Слід також підтримати виокремлені Кінзерською Т. В. ідеї про те, що депутатська діяльність І. Шрага будувалась на ідеї автономії України, про що політик неодноразово заявляв у своїх публічних виступах. Задля досягнення цієї мети він ініціював створення парламентської фракції автономістів, що сприяло об'єднанню широкого спектру політичної еліти, яка сповідувала ідею автономії.

Інші положення дисертаційного дослідження Кінзерської Т. В. також заслуговують на увагу та підтримку.

Варто відмітити значний масив джерел, які опрацьовані здобувачкою у процесі здійснення дослідження. Зокрема, окрім нормативно- правових актів і наукової літератури, робота базується на актуальних емпіричних даних.

Інші положення дисертаційного дослідження характеризуються необхідним ступенем наукової новизни та заслуговують на підтримку.

Аналіз структури та змісту дисертації.

Структурно дисертаційне дослідження відповідає усім вимогам, які пред'являються до такого роду робіт. Архітектоніка роботи визначена таким чином, що дисертантка досліджує тему дисертації, рухаючись від питання загального, для розуміння її характеру, до питань вивчення об'єктивної дійсності того часу та вивчення тих факторів, які вплинули на становлення поглядів І. Шрага. При цьому державно-правові погляди часто розглядаються в контексті практичної діяльності правника, що дозволяє авторці в основному повно та всебічно розкрити предмет дослідження.

Дисертаційне дослідження Кінзерської Тетяни Володимирівни складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 196 сторінок, з яких 171 сторінка становить основний текст.

У вступі дисертанткою обґрунтовано актуальність теми дослідження, окреслено ступінь її наукової розробки; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами; визначено мету, завдання, об'єкт та предмет, методи дослідження; сформульовано основні наукові положення, які характеризуються науковою новизною або її елементами і які виносяться на захист; висловлено бачення дисертантки щодо впровадження результатів дослідження та дана характеристика їх апробації, означено структуру і обсяг роботи.

Розділ перший «Історіографія та джерельна база дослідження» присвячений дослідженню стану наукової розробки проблеми та джерельної бази дослідження. В цьому ж розділі авторка констатує, що постать Іллі Шрага доволі часто ставала об'єктом зацікавлень широкого кола вчених. Зазначається, що багато праць присвячено висвітленню біографічних даних діяча, окремим питанням його адвокатської, громадської, політичної, просвітницької та іншої діяльності. Виділяється, що у значній частині досліджень, які присвячені постаті Іллі Шрага, подається інформація в руслі суспільно-політичних процесів в українських землях другої половини XIX – початку XX століть. Водночас здобувачка констатувала, що джерельна база дисертації доволі широка та різноманітна по своїй суті. Характерно, що з'ясування державно-правових поглядів Іллі Шрага потребувало залучення широкого кола джерел і введення до наукового обігу нових документів, значна частина яких зберігається у національному архівному фонді України, чимало відомостей вміщено у вітчизняних бібліотеках та музеях

У другому розділі роботи авторкою було ґрунтовно досліджено особливості становлення державно-правових поглядів І. Шрага. Зазначається,

що студентські роки для І. Шрага були не тільки періодом формування суспільної свідомості, але й становлення його як свідомого українського громадянина із власними патріотичними переконаннями. Через активну суспільно-політичну позицію він неодноразово піддавався переслідуванням з боку офіційної влади. Зауважено, що І. Шраг багато уваги приділив дослідженню особливостей функціонування місцевої адміністрації, відобразив її численні зловживання владою стосовно простого населення. Дисертантка відзначає, що у процесі становлення світоглядних орієнтирів мислителя поступово кристалізується ідея відстоювання права українського народу на самовизначення, захисту його прав у процесі взаємодії з представниками тогочасної влади.

У третьому розділі роботи авторка доволі вдало дослідилася роль І. Шрага в українському державо - і правотворенні. Особливо обґрунтованою вважаю тезу здобувачки про те, що відстоюючи ідеї української автономії та національної самоідентичності, І. Шраг чітко усвідомлював, що єдність української нації та її розвиток визначається комплексом якісних здобутків у культурній, науковій, соціальній та інших сферах суспільно-політичного життя. У зв'язку з цим окреме місце у творчій спадщині вченого зайняли його погляди на особливості правового статусу української мови як системоутворюючого елементу належного розвитку української державності

Наукове та практичне значення одержаних результатів. розроблені пропозиції й висновки можна використати у таких сферах:

правотворчій – у процесі розробки нормативно-правових актів у сфері регулювання державного устрою та конституційного забезпечення української державності;

правозастосовчій діяльності – у процесі реформування правової системи України на сучасному етапі;

науково-дослідній – з метою подальшого наукового розроблення актуальних питань вітчизняного державотворення;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін та курсів під час підготовки підручників, посібників і навчально-методичного забезпечення викладання таких навчальних дисциплін, як: «Історія держави і права України», «Історія політичних та правових вчень», «Теорія держави і права», «Історія України», «Політологія».

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях. Змістовне наповнення, перелік та кількість публікацій, апробація результатів дисертації відповідають встановленим вимогам. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 8 наукових працях, 3 статті опубліковано у наукових періодичних виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, 2 статті – у закордонних фахових виданнях, а також 3 публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Слід відмітити, що наукові публікації Кінзерської Т. В. відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою № 44 Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р.

Аналіз дискусійних положень та основні зауваження. Відзначаючи актуальність і наукову цінність дисертаційного дослідження Кінзерської Тетяни Володимирівни, обґрунтованість і значення його положень, слід звернути увагу на окремі моменти, які носять дискусійний характер або потребують певних пояснень:

1. У дисертації відзначається, що на сьогоднішній день вкрай важливо ефективно використовувати набутий історичний досвід попередніх поколінь, особливо зважаючи на те, що практично сто років тому українська держава вже проходила подібні процеси. Детальне вивчення особливостей національно-визвольної боротьби українського народу на початку ХХ ст. дасть можливість уникнути численних помилок та прорахунків, визначити місце і роль у державотворчих процесах провідних українських діячів. При цьому не повною мірою видно: який саме досвід і у якій конкретно сфері пропонує використовувати дисертантка. Даний момент потребує додаткової аргументації.

2. Здобувачка відзначає, що з метою порушення актуальних для українського населення питань І. Шраг у парламенті ініціював створення української парламентської фракції, до якої депутати входили на основі захисту принципів автономії й широкого національного самовизначення. Потрібно зауважити, що створення фракції було доволі тривалим і виснажливим процесом. Водночас потрібно додатково з'ясувати, чи був уже подібний досвід серед інших українських депутатів і, якщо такий досвід наявний, якого практичного втілення він набув?

3. Дисертантка доволі повно відображає позицію І. Шрага щодо судової реформи 1864 року, котра запровадила новітні підходи до організації судочинства, сприяла закріпленню основи рівного і незалежного суду. Водночас, як видається, необхідно було б більш детально відобразити специфіку тієї епохи, у межах якої здійснювалась реформа та показати наскільки вона реально відповідала особливостям імперського самодержавного режиму.

Загальний висновок щодо оцінки дисертаційного дослідження. Загалом дисертація Кінзерської Тетяни Володимирівни є комплексною працею, що відзначається науковою новизною та обґрунтованістю висновків, які мають теоретичне значення для розвитку історико-правової науки.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Кінзерської Тетяни Володимирівни на тему «Державно-правові погляди Іллі Шрага» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня

2022 р. № 44.

Отже, авторка дисертаційного дослідження, Кінзерська Тетяна Володимирівна, набула теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у сфері професійної діяльності, оволоділа методологією наукової діяльності, а також здійснила власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У підсумку слід зазначити, що за результатами публічного захисту здобувачка наукового ступеня **Кінзерська Тетяна Володимирівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».**

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник, професор
кафедри теорії та історії держави і права
Університету «КРОК»

Олександр БИКОВ

Підпис **БИКОВА** засвідчую
Директор департаменту кадрів Вищого навчального закладу
"Університет економіки та права "Крок"
 ПАЛНИШОК
17.01.2024 р.

